

NOGMALIG STELLEN

Met deze combinatie van woorden wordt in De Vertaalbijbel het Hebreeuwse woord

NgáWàD / עָוָד

vertaald.

overzicht

- * introductie
- * bereik van het Hebreeuwse stamwoord en zijn afleidingen
- * het bereik van het Nederlandse woord
- * verantwoording van onze vertaling
- * het bereik van het Griekse werkwoord μαρτυρειν / marturein
- * gevolgen voor het taalgebruik
- * gevolgen voor de geloofstaal en de theologie

introductie

De gebruikelijke vertaling is 'betuigen' of 'getuigen'. Waarom die vertaling in de VB als het TaNaKh betreft wordt los gelaten, wordt in het vervolg uitgelegd. In de Goednieuwsboodschap (NT) wordt het Griekse werkwoord μαρτυρειν / marturein in de VB wel met 'getuigen' vertaald en wel om de Griekse concordantie leesbaar en hoorbaar te maken. Deze beslissing wofdt verderop toegelicht.

Hier schetsen we eerst kort het taalveld van 'getuigen' in het Nederlands. Want wat is 'getuigen'? "Wat eerder gebeurde later bevestigen" (Van Dale). 'Betuigen' is (van Dale) nadrukkelijk verklaren. Door iets te betuigen of van iets te getuigen kunnen we een ander 'overtuigen'. We kunnen een feestwagen 'optuigen', die kan 'opgetuigd' worden. Mensen kunnen 'opgetogen' zijn maar ook 'ingetogen' of een betoog houden. En klinkt in deze woorden het woordje 'tuig' nog door? Ja etymologisch wel. We kennen het in 'werk-tuig' en in 'tuigage'. 'Tuig' is verwante met 'tjigen' en dat is '(voort/op-)trekken'. In het Duits is dat 'zeugen', dat 'voortbrengen' is gaan betekenen. Dit beknopte overzicht laat het associatieveld zien van het Nederlandse 'be- en ge-tuigen'.

Dit is een treffend voorbeeld ervan hoe een specifiek woord als 'getuige' deel uitmaakt van een heel taalveld in het Nederlands. We zijn ons daar al sprekende - en schrijvende? - nauwelijks van bewust. Toch speelt zo'n taalveld - onbewust - mee bij het interpreteren. Om dat te adstrueren noemen we hier nog meer woorden die in dit taalveld thuis horen: werktuig, rijtuig, vaartuig, vliegtuig, wapentuig, maar ook aantijgen, aantijgingen, toogdagen etc. (zie Van Dale).¹

.1 De etymologische verwantschap van al die woorden en woordcombinaties met 'tuig' is overigens omstreden. Sommige lexica splitsen 'tuigen - tjigen' = 'trekken' af van 'tuigen' = melden / verklaren. Het gegeven dat dit woord in de meeste indogermaanse talen herkenbaar is, over-'tuigt' ons van de samenhang. Bovendien heeft ook de hoor- en schrijfsamenhang invloed op zowel betekenis als gebruiksmogelijkheden. Het is in de literatuur een bron van woordspelingen. Diezelfde hoorsamenhang speelt in het bijbels

In elke taal zijn zulke taalvelden aan te wijzen; in het Duits is er een heel taalveld, waarin voortdurend 'Zeugen' klinkt; het is etymologisch verwant met het Nederlandse 'tuigen / tijgen', maar dekt het Nederlandse taalveld zeker niet. Ook in het oude Hebreeuws van TaNaKh, waartoe we ons hier beperken, zijn zulke taalvelden. Het is in veel gevallen - en ook bij dit Nederlandse taalveld - moeilijk om de kernbetekenis van in dit geval 'tuig' / 'tijgen' vast te stellen. De meeste lexica beweren dat het om een specifieke vorm 'trekken' gaat, maar wat houdt dit 'specifieke' dan in? Trekken maakt bovendien zelf weer deel uit van een uitgebreid taalveld. Wij behoeven hier geen uitsluiting te geven over de kernbetekenis van dit 'tuigen', om te kunnen vaststellen dat het nauwelijks overeenkomsten heeft met het Hebreeuwse taalveld waar het hier besproken NgáWàD deel van uit maakt. Wie concordant en idiolectisch probeert te vertalen, zoekt in het Nederlands naar een begrip, dat dit Hebreeuwse taalveld zichtbaar en leesbaar maakt. Net zo kan een lwriet sprekende Israëliër zich tot taak stellen in zijn taal een begrip te vinden om het typisch Nederlandse taalveld in het lwriet zichtbaar en leesbaar te krijgen. Bij het vertalen van literatuur of journalistieke en wetenschappelijke teksten komen vertalers met 'dynamisch aequivalente betekenisoverdracht' wel uit, maar er kunnen teksten zijn, die er om vragen om die taalvelden op te sporen en onderling te vergelijken. Juridische teksten zouden daar wel eens toe kunnen behoren, maar gezaghebbende ETHISCHE teksten zeker. En dat zijn de teksten van TaNaKh!

Het Hebreeuwse werkwoord NgáWàD (עָוָד) laat een heel ander associatieveld zien en horen dan het Nederlandse 'be- en ge-tuigen'. Daarom kiezen de vertalers in vele teksten andere Nederlandse woorden zoals 'omcirkelen', 'heroprichten' etc. Wie methodisch concordant probeert te vertalen, zoekt naar een Nederlands woord dat het Hebreeuwse associatieveld hoorbaar en leesbaar maakt. Daarvoor is belendheid nodig met

het bereik van het Hebreeuwse stamwoord en zijn afleidingen.

Het hier besproken werkwoord NgáWàD is (denominatief) afgeleid van een veel voorkomend zelfstandig naamwoord NgóWD (עוֹד) dat meestal als bijwoord fungeert en met 'nog' - nog eens of nog steeds - wordt vertaald, maar eigenlijk zoals gezegd een zelfstandig naamwoord is - maar hoe geef je dat weer in het Nederlands? Voordat we daarover iets kunnen zeggen, is het zaak de andere afgeleide woorden na te gaan².

Hebreeuws ook een grote rol, b.v. in de daar meer dan eens aan te treffen uitleg van namen zoals van 'Mozes' / MoshèH = getrokken uit (water), terwijl het een puur Egyptische naam is.

2 Nu bestaan er in het bijbels Hebreeuws meerdere stamwoorden met de medeklinkers Ng (NgaJiN - ע), D (Daleth - ד) en al dan niet als derde medeklinker de H (Héh - ה) of de W (Waw - ו) of de J (Jod - י). De daarvan weer afgeleide woorden lijken ook soms erg op

1. Ngéd (עֵד), dat gewoonlijk met 'getuige' wordt vertaald, maar ook met 'getuigenis'. Enkele teksten:

Joz.24:22 (SV):

*“Jozua zeide tot het volk: gij zijt **getuigen** over uzelf . . . om Hem te dienen. En zij zeiden: wij zijn **getuigen**.”*

Ook voorwerpen en zaken kunnen getuige zijn zoals blijkt uit

Gen.31:43 en 44 (SV):

*“ . . . . (Laban tot Jakob) Wat zou ik mijn dochters en hun zonen . . . kunnen doen? . . . Laat ons een verbond maken u en gij opdat het tot een **getuigenis** zij tussen mij en tussen u. Toen nam Jakob een steen en richtte die op . . . “*

De vertalers van de SV gingen er vanuit, dat een zaak of een steen niet getuigen kan, maar wel een getuigenis kan zijn. Die opvatting moge voor ons vanzelfsprekend zijn, voor de mensen toen (2500 jaar geleden en eeuwen eerder en later kan dat anders geweest zijn; Voor hen spraken niet alleen mensen, maar ook dieren en ook zaken en dingen - en dan niet figuurlijk maar hoorbaar! Ook omgekeerd is een onderscheid tussen de getuige en zijn getuigenis voor hen toen niet aan de orde, laat staan een scheiding. Wie getuigt IS zijn getuigenis. Dit - moderne - onderscheid kan zo gemakkelijk gemaakt worden vanwege het verbale karakter van het begrip 'getuigen'. Dat is een gebeuren geworden dat uit woorden bestaat. Het Hebreeuwse woord duidt een gebeuren aan dat uit heel wat meer dan woorden bestaat; het is 'nogmalig stellen'! Daarover straks meer. Deze verving van 'getuige' door 'getuigenis' is in alle vertalingen doorgevoerd van de bekende tekst uit de tien woorden:

Ex.20:16 (= Deut.5:17; SV):

“Gij zult geen vals getuigenis spraken tegen uw naaste”

Maar er kan ook vertaald worden (VB):

“Niet je-aan't-toebuigen-(ben)- jij bij-de-metgezel-jouwer (als) een-nogmaligsteller (getuige)-van leugen”.

De vertalers geven in nog heel andere teksten de voorkeur aan 'getuigenIS' i.p.v. 'getuige'.

Dit Hebreeuwse woord heeft ook een vrouwelijke vorm: NgédÁH (עֵדָה)³ in enkele teksten en wordt daar ook zowel met 'getuige' ('nogmalistellerin') als met 'getuigenis' vertaald' (Joz.24:27). En dan is er het veel voorkomende Hebreeuwse woord NgéDuWT (עֵדוּת) dat in de vertalingen zowel met ; getuigenis' (als afleiding dus van NgáWàD) als met 'verordening' (als afleiding dan van JáNgàD) wordt weer gegeven. De grammaticale woordvorm is op te vatten als een verlenging van NgéDaH = verordening en wordt in de VB daarom (concordant) ook met 'verordening' vertaald. Het komt voor in enkele bekende combinaties van woorden, zoals in Ex.25:16 en 21 en 31:7 en wordt daarom hier onbesproken gelaten. Nu eerst een bespreking van

---

elkaar. We volgen hier meestal de indeling van de toonaangevende lexica, maar wijken er soms van af. Dat heeft dan altijd te maken met het methodisch toepassen van de concordantie. Bij de verantwoording van onze vertaalbeslissingen t.a.v. het hier besproken Hebreeuwse woord vermelden we de alternatieven.

3 Er zijn nog twee Hebreeuwse woorden in TaNaKh met dezelfde drie medeklinkers en dezelfde vocalisatie: Het eerste betekent 'ordegemeenschap' en wordt afgeleid van het werkwoord JáNgàD (עָד) dat we in de VB met 'verorden' vertalen. Het tweede wordt in de VB vertaald met 'verordening' als afleiding van het werkwoord JáNgàD, maar wordt door anderen van NgáWàD afgeleid.

het Hebreeuwse woordje NgoWD (עוֹד).

Het is grammaticaal gezien een zelfstandig naamwoord, dat als voorzetsel en als bijwoord functioneert en bovendien zelf met meerdere voorzetsels gecombineerd wordt. GB acht het stamverwant met het hier besproken werkwoord NgáWàD en wij volgen dit lexicon hierin.⁴ GB noemt als eerste betekenis: 'nog', 'nog steeds'. Een enkele tekst:

Gen.29:9(SV):

*"Als hij(Jakob) **nog** met hen sprak, zo kwam Rachel met de schapen . . . "*

In de Vertaalbijbel:

*"En-**nog**(is) hij inbrengende genoot-met-hen; en-RaChèL (is)komende".*

Wat kan er in het Nederlands komen te staan, wanneer we het Hebreeuwse woord als zelfstandig naamwoord weergeven - wat het in het Hebreeuws eigenlijk ook is -? "*En-**een-nogmaligheid**"* - een nieuw woord dat gevonden werd via het wel bestaande 'een-malig', waarvan - met moeite - het woord 'eenmaligheid' kan worden gevormd.

Als tweede betekenis noemt GB achtereenvolgens

'steeds weer', 'verder', 'nog een keer'. 'nog steeds', 'opnieuw' en tenslotte in combinatie met niet: 'niet meer'.

In de derde plaats zet hij de combinaties met (andere) voorzetsels opeen rij: 'terwijl', 'als er nog', 'sinds'.

Al die onderscheiden Nederlandse weergaven hebben gemeen, dat het gaat om steeds herhaalde constatering. Dat bevestigt onze stelling, dat het werkwoord NgáWàD (עָוַד) en het zelfst.naamwoord NgoWD (עוֹד) stamverwant zijn en dat het laatste woord het basiswoord is, waarvan het werkwoord denominatief is afgeleid, waar ook het feit op wijst, dat het werkwoord in de basisvervoeging (de Qal) niet voorkomt, maar wel - en vooral - in de causatieve Hiph'ilmodus.

het bereik van het Nederlandse woord

We beginnen met een verkenning van het gebruik van het Nederlandse woordje 'nog'. Elke Nederlands sprekende hoort het verschil tussen 'nog één keer' en 'nog een keer' en 'nóg een keer'. In het Hebreeuws gaat het overwegend om de laatste zegswijze, om de herhaling is. Behalve deze drie nuances in het gebruik van het woordje 'nog' in de Nederlandse taal noemt Van Dale er nog minstens vier. Om dit woord te koppelen aan het Hebreeuwse woord, moesten we een poging doen de gebruiksmogelijkheden te beperken door het te specificeren. Een in het Nederlands al gebruikelijke beperking is het woord 'nogmaals'. Dat is precies de beperking die het Hebreeuwse woordje vergt. Maar 'nogmaals' functioneert alleen als bijwoord. We kennen het woord 'eenmalig', het woord 'eenmaal' en een verlenging tot 'eenmaligheid' zou kunnen, maar 'eenmaals' kan niet. Zo kwam het woord 'nogmalig' in het zicht. Iets is 'nogmalig' als het bij (door) herhaling voorkomt en herhaalbaar is.

Voor de vertaling van het werkwoord kozen we toen de combinatie 'nogmalig stellen' gevormd naar analogie van andere gebruikelijkere combinaties met

---

⁴ Anderen verbinden het met het twee-radicalige Hebreeuwse woordje NgaD (עָד) dat o.i. het beste met 'duur' kan worden vertaald.

het neutrale 'stellen'⁵. 'Nogmalig stellen' is dan 'nogmaals (aan de orde stellen)'.⁶ Zo kunnen we een volledig overzicht geven van

de vertaling van het Hebreeuwse stamwoord en zijn afleidingen

1. NgóWD (עוֹד) vertalen we in de VB zoveel mogelijk met 'nogmalig', anders met 'nogmaals' en een enkele keer met 'nogmaligheid'.

2. NgáWàD (עוֹדָה): dit werkwoord komt in de Qalmodus één keer voor:

Klgl.2:13 (SV): "Wat zal ik u getuigen (voorhouden, NBG51, VB: nogmalig doen zijn), Jeruzalem?". Ook in de Pi'eelmodus komt het maar één keer voor: Ps.119:61(SV): "De goddeloze hoopen hebben mij beroofd". Men vermoedt hier een overschrijffout vandaar 'beroofd'; de meeste vertalers volgen deze opvatting. De VB houdt de Hebreeuwse schrijfwijze aan en vertaalt: "Snoeren van schenders maken tot nogmaligstellers mij". Aan deze tekst kan betekenis verleend worden of door aan te vullen "van hun daden", of door uit te leggen: "zij dwingen mij tot herhaling van hun daden".

Het werkwoord komt bijna altijd voor in de Hiph'ilmodus, te vertalen met 'nogmalig stellen', of (soms) 'nogmalig doen stellen'. Meestal vindt dit plaats in woorden, maar het heeft de kracht van wat wij 'reconstructie' zouden noemen. Zo lezen we in

Gen.43:3 (NBG51) 'Die man (Jozef, toen onderkoning van Egypte) heeft ons 'uitdrukkelijk verzekerd', dat . . . ". De VB vertaalt hier: ". . . stelde nogmalig aan ons . . . ".

De hoph'almodus, de passieve modus van de causatieve Hiph'ilmodus komt ook maar een keer voor (Ex.21:29) en wordt in de VB daarom vertaald met 'nogmalig gesteld worden'.

Het werkwoord komt twee keer voor in de weinig voorkomende pileelmodus in Ps.146:9 en 147:6. Om de nadrukkelijke hehaling van deze modus recht te doen vertaalt de VB hier: 'nogmalig BLIJVEN stellen'.

Het werkwoord komt tenslotte in Ps.20:9 voor in de reflexieve hithpa'eelmodus en kan daar vertaald worden met 'zich nogmalig stellen'.

3. Het zelfstandig naamwoord NgéD (עֵד) of NgaeDáH (עֵדָה) wordt in de VB vertaald met 'nogmaligsteller'/'nogmaligstelster'.

4. Het zelfstandig naamwoord TeNgóWDáH (תְּעוֹדָה) wordt in de VB vertaald met 'nogmaligstelling'.

het bereik van het Griekse werkwoord marturein (μαρτυρειν).

Terwijl in de LXX dit Griekse werkwoord en de verwante woorden alleen als vertaling van het Hebreeuwse werkwoord en zijn afleidingen voorkomt, speelt dit Griekse werkwoord in de Goednieuwsboodschap een veel grotere rol. DE basis in het Grieks is het zelfstandig naamwoord

5 Denk aan de muziek 'hard of zacht stellen (of zetten)', 'voorop stellen', 'achter stellen'. We maken in de VB vaker gebruik van het neutrale karakter van het Nederlandse 'stellen', b.v. in 'zuiver stellen' (i.p.v. 'scheppen') en in 'vore-stellen' in de betekenis van 'voorstellen' (= een voorstelling van zaken geven via een gelijkenis of een spreuk) of van 'voorstellen doen'.

6 De hier besproken woorden dienen, zoals al eerder gesteld, onderscheiden te worden van dat andere Hebreeuwse stamwoord en zijn afleidingen n.l. JáNgàD (יָעַד).

'martus' (μαρτυς), dat 'getuige' betekent. Het is herkenbaar in vrijwel de gehele indogermaanse taalfamilie, b.v. in het Nederlandse woord 'mare' (boodschap) en het Duitse 'Märchen' (= sprookje). Het functioneert zowel in het gewone Grieks als in het NTische Grieks waar rechtspraak wordt beoefend, Maar in het NT krijgt het woord ook de betekenis van 'martelaar', dat zelf een verbastering is van dit Griekse woord. De aard van van het getuigenis (marturion) van deze 'martus' maakt dat hij of zij daarom moet lijden en zelfs sterven. In die betekenis komt het woord ook voor in de Griekse teksten van de Joodse traditie vanaf het Hellenisme. De Joodse geschiedneis is in hoge mate een martelaarsgeschiedenis vanaf het begin van die traditie (omstreeks 500 v. Chr/) tot diep in de 20ste eeuw. In de eerste fase van het Christendom delen de christelijke getuigen in dat lot, maar dat kentert na het jaar 350 na Chr. Toch klinkt tot op de dag van vandaag als er berichten komen over Christenvervolgingen die beladen toon van heilig martelaarschap⁷ nog door. Zoals diezelfde toon ook doorklinkt waar binnen de kerk ; geloven'en 'getuigen' met lijden verbonden wordt, of wanneer om die reden het lijden zelfs gezocht of tenminste als eervol ervaren wordt. Des te schrijnender is het wanneer christenen Joden om hun getuigenis zo hebben laten lijden, zoals omgekeerd in de eerste paar decennia van onze jaartelling Joden Christenen hebben laten lijden, zoals uit de apostolische brieven en acta blijkt. Omdat dit aspect in de Griekse teksten van het NT en van de Joodse gemeenschap overal meeklinkt waar dit Griekse woord en de daarmee samenhangende Griekse woorden voorkomen, is er voor gekozen deze 'concordantie' daar hoorbaar en leesbaar te houden in de Vertaalbijbel en het begrip 'getuige' als vertaling consequent te handhaven.

Deze overwegingen hebben ertoe geleid om het Griekse martus en de verwante woorden in de Goednieuwsboodschap herkenbaar met 'getuigen' te vertalen, hoewel deze Griekse woorden in de LXX de vaste weergave zijn van het Hebreeuwse NgáWàD en zijn afleidingen. De invloed van het Hebreeuws op deze specifiek NTische betekenisverruiming van het Grieks is zoals gezegd zeer waarschijnlijk en dient bij de uitleg van deze teksten bedacht te worden.

Hieronder volgen die Griekse woorden in het NT waarin de stam 'mart - ' herkenbaar is.⁸ Zij worden in de VB allemaal met behulp van het Nederlandse 'getuigen' vertaald.

- * martus (μαρτυς): getuige
- * martureoo (μαρτυρεω): getuigen, getuige zijn, getuigenis afleggen
- marturomai (μαρτυρομαι): tot getuige (gesteld) worden
- * marturia (μαρτυρια): het getuigen (DE getuigenis)

---

⁷ Een toon die nij dit woord i het klassieke en koiné-Grieks ontbreekt. Dat juist dit 'lijdensaspect' zowe; in de Griekstalige Joodse als Christelijke teksten uit die paar eeuwen aan dit Griekse begrip martus kon gaan klven, zou aan de invloed van het betekenisveld van het Hebreeuwse NgáWàD toe te schrijven zijn. Dat begrip beschrijft niet alleen het 'waarheidsgetrouwe (Grieksse alètheia) zich herinneren, maar vooral het 'nogmaals tot realiteit maken van wat eerder plaats vond. En zo kon het in het NT zelfs gebruikt worden om nieuwe dingen aan te kondigen. Zie het even uitvoerige als indrukwekkende artikel van H.Strathmann in Theol.Wörterbuch zum Neuen Testament.

⁸ We volgen hier ThWNT.

- * marturion (μαρτυριον): het getuigenis
- * epimartureoo (επιμαρτυρεω): bijvallend getuigen
- * katamartureoo (φαταμαρτυρεω): getuigen TEGEN
- * summartureoo (συμμαρτυρεω) en sunepimartureoo (συνεπιμαρτυρεω): medegetuigen

In de Vertaalbijbel komen zowel ‘nogmalig (stellen)’ als ‘getuigen’ voor, respectievelijk in TaNaKh en in de Goednieuwsboodschap. Waar bij een volledig intertestamentaire conconrdantie de Nederlandse tekst de zo belangrijke hoor- en schrijfherkenbaarheid aanbrengt, moet dat nu steeds bedacht worden. Zoals bij enkele andere woorden en vertaaldilemma’s, blijkt ook hier hoe moeilijk het is tegelijkertijd de nauwe verwantschap zowel als het grote verschil tussen de Griekse bijbelse teksten en de Hebreeuwse recht te doen bij een vertaling in een moderne taal. Werken met de methode van concordantie en idiolectie laat dat zien en komt daarin het dichtsbij beide tekstbundels.

gevolgen voor het taalgebruik

In het vocabulair van TaNaKh komt in de VB het Nederlandse ‘getuigen’ dus niet voor. Het komt wel voor in het vocabulair van de Goednieuwsbijbel in de VB. Door bij het ‘vernederlandsen’ het concordantie-principe methodisch consequent toe te passen werd in het voorgaande duidelijk, dat het Hebreeuwse taalveld zich zo heeft kunnen vormen, omdat daar NgóWD (עֵד) centraal staat en dat betekent ‘nogmaals’, ‘nogmalig’. Wat eerder gebeurd is of elders gebeurt, wordt nog een keer (en eventueel ‘nog een keer en nog een keer en . . .’) op een afgesproken plaats gepresenteerd - niet door het te herhalen (!), maar door het na te ‘spelen’ ofwel ‘na te volgen’ (wat de eigenlijke betekenis is van het Griekse woord ‘mimèsis’). Dat kan met woorden - en zal altijd door woorden uitgelegd en begeleid worden - maar zal altijd ook in gebaren (handelingen) uitgedrukt worden. Een NgéD (עֵד), een nogmalisteller, doet dus nog wat anders en meer dan moderne camerabeelden of ge;uidsopnames doen (en juist zo hebben ze de status van objectiviteit gekregen, van ‘objectief bewijsmateriaal’; een nogmaligsteller laat zich opnieuw in een gebeuren betrekken waar hij of zij al eerder direct in betrokken was. Hij of zij was geen toevallig getuige-op-afstand, maar iemand die zich van dichtbij erbij heeft laten betrekken. Een nogmaligsteller heeft een andere - sterkere - betrokkenheid tot de zaak dan . . . de Griekse martus (μαρτυς) in het Grieks-Romeinse rechtssysteem. Naar uit het taalgebruik van dit Griekse woord in de Griekse Goednieuwsboodschap blijkt dat daar dit Griekse woord ook de betekenis heeft gekregen, die het Hebreeuwse NgéD heeft, nl. die directe betrokkenheid. Daardoor kan een martus, een getuige, in veel verhalen in de Goednieuwsboodschap bevraagd worden op zijn of haar betrokkenheid en daarop worden afgestraft. Zo kon het Griekse woord martus in het Nederlandss verbasteren tot ‘martelaar’ (iemand die gemarteld wordt).

De ontwikkeling van het gewone Griekse woord martus naar het NTische Griekse woord is ook te herkennen in de manier waarop het Hebreeuwse woord NGÉD is gaan functioneren in het Rabbijnse, Talmoedische

Hebreeuwuws. Dat heeft alles te maken met de diasporasituatie van het Joodse volk sinds 586 v.Chr. In TaNaKh functioneert deze woordfamilie nog volledig binnen de Judese, Israelitische samenleving, maar worden Joden (Judeeërs) steeds vaker gedwongen zich voor hun godsdienstigheid en ethiek(!) voor vreemden te verantwoorden, omdat zij afkeer en agressie wekten. In die eerste diaspora-eeuwen ontstond ook de messiaanse synagoge rond Jezus en ook deze Judeeërs werden, net als de andere, voor hun godsdienstigheid en ethiek ter verantwoording geroepen en wel door dezelfde mensen en groepen die aan de Judeeërs aanstoot namen. Vanaf de vierde eeuw zouden Joodse (Judeese) en niet Joodse Christenen geleidelijk aan voor vervolgingen gespaard blijven. Helemaal zonder vervolging zou het niet gaan. Bovendien ontstonden er onderlinge vervolgingingen binnen de Christenheid. Daar waar op de gezamenlijke geloofsverbondenheid in Christus Jezus de nadruk had moeten liggen - een geloofsverbondenheid die ook de gehele Judeesew gemeenschap zou hebben (moeten) insluiten, werden alle onderlinge verschillen tot schisma's verdiept. Het gebruik van de woorden 'martelaar' en 'martelen' (= op betrokkenheid afrekenen) laat dat nog zien.

gevolgen voor de theologie

Zowel uit de betekenis en de functie van het Hebreeuwse werkwoord NgáWàD (עָוָד) in TaNaKh als dat van het Griekse marturein (μαρτυρειν) wordt duidelijk, dat het om meer gaat dan wat wij gewoonlijk onder 'getuigen', 'getuigenis afleggen' verstaan n.l. het met woorden beschrijven van een eerdere gebeurtenis. De getuige is in staat en bereid om die eerdere, op een ander e locatie plaats vindende of plaats gevonden hebbende, gebeurtenis nogmaals ervaarbaar te maken voor andere toehoorders en zijn of haar (mate van) betrokkenheid aan te geven. Wanneer in Joh.1:8 gezegd wordt van Johannes de Doper: "Hij was het licht niet, maar was om te getuigen van het licht", dan blijkt hier en uit alles wat verder over deze profeet gezegd wordt, dat het licht dat hij niet was via hem zijn toehoorders bereikt. Daarom kwam hij om te dopen in water om te demonstreren wat er gebeurt als in Heilige Geest (= beluchting) gedompeld wordt. Het is meer dan aankondigen en uitleggen met woorden; dat is het ook, maar ontvangt zijn legitimatie van het voorDOEN. Daarom zegt Jezus later: "Mijn werken getuigen van mij"(Joh.5:36 en 10:25)". Ook daarom kan Paulus schrijven: "Want getuige van mij is God (Rom.1:9, Phil.1:8) " of: "Jullie zijn getuigen en God (I Thess.2:10)". Telkens klinkt ook hier de oproep van Jezus door: "Niet wie 'kurië, kurië (machtiger, machtiger)' zegt, leeft (zal leven) maar wie DOET de wil van de Vader (de omvamide) in de hemel". En: dat doen wij als wij doen wat Jezus deed - en als opgestane gestorvene nog doet. Preken, verkondigen, praten, uitleggen, schrijven doen we overvloedig, het liturgisch (als heerdienstwerk = AáBhóDáH) uit- en naspelen, het begin van alle imitatie = navikging, vergt al veel, maar is nog te doen. Echter dit 'koningschap'ethisch op sociaal, politiek, en economisch terrein realiseren, overvraagt ons - of zijn we als mens eigenlijk daarvoor bestemd en daartoe ook in staat? Waarom we juist ethisch zo falen, is een vraag zonder antwoord. Kwaad is (on-)ethisch en kwaad is daarom: anderen kwaad doen geweld aandoen, vrijheid ontnemen - en je zelf zo schenden. Dit kwaad-doen heeft geen reden, en geen zin en geen doel. Het is "zinloos en doelloos gewelddadig kwaad". Dat zal in de liturgie, naast het

vieren van vrijheid en liefde, ook altijd weer klinken - en klinkt daar ook. Hier ligt de basis voor wat ecclesiologie wordt genoemd, de leer van de kerk. En de brug van de liturgie naar de onrustbarende werkelijkheid van het publieke domein is het leerhuis.

Bert van Kooij,
Amersfoort augustus 2021